

มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ที่จดทะเบียนเป็นคู่ชีวิต ตามร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ.¹

กุลกนิษฐ์ บุญสร้างสม²

จากการศึกษาเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ที่จดทะเบียนเป็นคู่ชีวิตตามร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงประวัติความเป็นมา แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิของบุคคลเพศเดียวกันที่มีความประสงค์จะจดทะเบียนเป็นคู่ชีวิต ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาได้รับความรู้ความเข้าใจว่าการคุ้มครองสิทธิของผู้ที่จดทะเบียนเป็นคู่ชีวิต มีรากฐานมาจากความเชื่อในเรื่องสิทธิและเสรีภาพที่แต่ละคนมีติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด การเคารพความเสมอภาคระหว่างเพศชายเพศหญิง และบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศที่จะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน และจะต้องเชื่อว่าสิทธิและเสรีภาพในการแต่งงาน หรือการเลือกคู่ครองในชีวิตเป็นของมนุษย์ทุกคน โดยไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นเพศใด ไม่ว่าคู่ครองในความสัมพันธ์ของคนนั้นจะมีเพศเดียวกันหรือตรงข้ามกันหรือไม่ก็ตาม ซึ่งจะเห็นได้ว่าความเชื่อดังกล่าวประกอบไปด้วย หลักแนวคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพ สักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และหลักความเสมอภาค ซึ่งหลักการเหล่านี้เป็นหลักการสำคัญซึ่งได้รับการรับรองโดยบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ทั้งยังได้รับการรับรองตามกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ และกฎหมายประเทศต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม มีพฤติกรรมบางอย่างซึ่งส่งผลเป็นอุปสรรคขัดขวางต่อหลักความเสมอภาคหรือหลักความเท่าเทียมกัน นั่นคือ การเลือกปฏิบัติ ซึ่งมีลักษณะที่สัมพันธ์กับ เหตุแห่งการเลือกปฏิบัติ เช่น เพศ เชื้อชาติ ศาสนา เป็นต้น โดยบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศนี้ มักจะถูกเลือกปฏิบัติด้วยการกีดกันไม่ให้ได้รับสิทธิบางประการด้วยเหตุเพราะเรื่องเพศ เนื่องจากไม่มีกฎหมายรองรับสิทธิและหน้าที่ในการเป็นคู่สมรสหรือคู่ชีวิต เพราะหลักเกณฑ์ของการสมรสแต่ละประเทศที่ถึงแม้จะมีความแตกต่างกันไปตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ ซึ่งแต่ละประเทศจะกำหนดไว้อย่างไรนั้น ก็ขึ้นอยู่กับภูมิหลังและความเป็นมาของแต่ละประเทศ เมื่อกำหนดออกมาเป็นกฎหมายแล้ว ก็เป็นหน้าที่ของบุคคลในประเทศที่จะต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ซึ่งโดยหลักแล้วหลักเกณฑ์ทั่วไปในการสมรสมีหลักสำคัญที่จะต้องคำนึงถึง ประการแรก เงื่อนไขเรื่องอายุ เนื่องจากอายุเป็นส่วนที่กำหนดถึงความพร้อมและความสามารถของบุคคล ซึ่งบุคคลที่จะ

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ที่จดทะเบียนเป็นคู่ชีวิต ตามร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์จรล เล็งวิทยา และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์จุฑพร วงศ์ทองสรรค์ และรองศาสตราจารย์ประเทือง ธนียพล

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (วิทยาเขตบางนา) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

เข้าทำการสมรสจะต้องมีความพร้อมทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ประการที่สอง หลักความยินยอม การสมรสจะต้องเกิดจากความยินยอมของบุคคลทั้งสองคน และประการสำคัญซึ่งเป็นหลักพื้นฐานทั่วไปที่ทุกประเทศจะต้องบัญญัติไว้ คือ การสมรสต้องเป็นการสมรสของชายกับหญิงเท่านั้น ซึ่งเป็นความคิดที่สืบเนื่องมาจากขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมแต่เดิมที่ยังคงยึดคิดว่า บุคคลที่จะสามารถจดทะเบียนกันนั้น ต่างฝ่ายต้องเป็นบุคคลที่มีเพศสภาพที่มีความแตกต่างกัน นอกจากนี้รวมถึงสิทธิหลายประการที่จะได้รับสืบเนื่องจากการเป็นคู่ชีวิตกัน ที่ไม่ได้สิทธิเทียบเท่ากับกรณีบุคคลที่มีเพศสภาพแตกต่างกัน กล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งเป็นเพศชาย และอีกฝ่ายเป็นเพศหญิง ที่เมื่อไม่ได้มีกฎหมายให้สิทธิในการที่จะจดทะเบียนเป็นคู่สมรสหรือคู่ชีวิตย่อมจะทำให้ไม่ได้รับสิทธิต่างๆที่จะได้มาสืบเนื่องจากการดังกล่าวด้วย

จากการศึกษาทำให้ทราบว่ามาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ที่จดทะเบียนเป็นคู่ชีวิต ตามร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. ยังคงมีประเด็นปัญหาอยู่หลายประการ ซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้

ปัญหาประการที่หนึ่ง ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิในการรับบุตรบุญธรรมของคู่ชีวิต การรับบุตรบุญธรรมเป็นการรับลูกของคนอื่นมาเลี้ยงดูเสมือนเป็นลูกของตัวเองตามกฎหมาย การรับบุตรบุญธรรมนี้จะต้องทำการจดทะเบียนจึงจะสมบูรณ์ตามกฎหมาย ซึ่งตามร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. ... มาตรา 19 วรรคสองได้กำหนดเรื่องการรับบุตรบุญธรรมไว้ว่า ผู้เยาว์ที่เป็นบุตรบุญธรรมของคู่ชีวิตฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะเป็นบุตรบุญธรรมของคู่ชีวิตอีกฝ่ายหนึ่งในขณะเดียวกันไม่ได้ ซึ่งแตกต่างกับกรณีการรับบุตรบุญธรรมร่วมกันของคู่สมรสที่สามารถกระทำร่วมกันได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/26 วรรคแรก ดังนั้น หากผู้ที่จดทะเบียนเป็นคู่ชีวิตประสงค์จะรับบุตรบุญธรรมร่วมกัน โดยบุคคลหนึ่งจดทะเบียนรับบุตรบุญธรรมแล้ว คู่ชีวิตอีกคนหนึ่งไม่อาจรับบุตรบุญธรรมร่วมกันได้ เนื่องจากกฎหมายได้บัญญัติห้ามมิให้คู่ชีวิตรับบุตรบุญธรรมร่วมกัน หากต้องการจะรับบุตรบุญธรรม จึงอาจกระทำได้เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น ซึ่งเป็นการจำกัดสิทธิของคู่ชีวิตด้วยเหตุแห่งเพศ อันเป็นการขัดต่อหลักความเสมอภาค ที่คู่ชีวิตควรมีสิทธิในการรับบุตรบุญธรรมร่วมกันเทียบเท่ากับคู่สมรส

ปัญหาประการที่สอง ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิในการสิทธิในการมีบุตร โดยอาศัยเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ทางการแพทย์ ซึ่งก็คือ การให้หญิงคนอื่นตั้งครรภ์จากการปฏิสนธิภายนอกในร่างกายแทนคู่สามีภรรยาที่ไม่สามารถมีลูกได้ ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็กที่เกิดโดยอาศัยเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ทางการแพทย์ พ.ศ. 2558 ตามมาตรา 21 (1) ได้กำหนดหลักเกณฑ์ของการใช้สิทธิอุ้มบุญ โดยจะต้องเป็นสามีและภริยาที่ชอบด้วยกฎหมายซึ่งภริยาไม่อาจตั้งครรภ์ได้ที่ประสงค์จะมีบุตร โดยให้หญิงอื่นตั้งครรภ์แทน ต้องมีสัญชาติไทย ในกรณีที่สามีหรือภริยามีได้มีสัญชาติไทย ต้องจดทะเบียนสมรสมาแล้วไม่น้อยกว่าสามปี ซึ่งคู่ชีวิตที่เป็นบุคคลเพศเดียวกัน หรือมีเพศสภาพที่ไม่สามารถตั้งครรภ์ได้ด้วยตนเอง และประสงค์จะมีบุตรร่วมกันด้วยวิธีการอุ้มบุญ จะไม่สามารถใช้สิทธิในการอุ้มบุญได้ เนื่องจากมิได้เป็น

คู่สมรสหรือเป็นสามีภริยากันโดยชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งเป็นการจำกัดสิทธิของคู่ชีวิตด้วยเหตุแห่งเพศ อันเป็นการขัดต่อหลักความเสมอภาค ที่คู่ชีวิตควรมีสถานะในการมีบุตรโดยใช้เทคโนโลยีเจริญพันธุ์ทางการแพทย์ หรือวิธีการอัมภูญร่วมกันเทียบเท่ากับคู่สมรส

ปัญหาประการที่สาม ปัญหาเกี่ยวกับการสิทธิในการใช้ชื่อสกุลของคู่ชีวิต ซึ่งต้องพิจารณาตามพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2548 ในส่วนของการใช้ชื่อนามสกุลหลังการสมรส ตามมาตรา 12 คู่สมรสมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตามที่ตกลงกันหรือต่างฝ่ายต่างใช้นามสกุลเดิมของตน การตกลงกันนี้คู่สมรสจะกระทำเมื่อมีการสมรสหรือในระหว่างสมรสก็ได้หรือจะตกลงเปลี่ยนแปลงภายหลังก็ได้ ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวกำหนดหลักเกณฑ์ในการชื่อบุคคล เป็นการกำหนดเฉพาะกรณีที่เป็นคู่สมรสซึ่งเป็นบุคคลต่างเพศกันเท่านั้น ไม่รวมถึงกรณีที่เป็นบุคคลที่จดทะเบียนเป็นคู่ชีวิตซึ่งเป็นบุคคลเพศเดียวกัน ดังนั้น การที่บุคคลที่จดทะเบียนเป็นคู่ชีวิตประสงค์จะใช้นามสกุลของคู่ชีวิตอีกฝ่ายจึงไม่สามารถกระทำได้ ซึ่งคู่ชีวิตนั้นได้ทำการจดทะเบียนเพื่อรับรองความสัมพันธ์เช่นเดียวกับคู่สมรส เพราะการใช้นามสกุลร่วมกัน ย่อมเป็นส่วนหนึ่งของการที่แสดงออกให้สาธารณชนได้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันของบุคคลสองคน ซึ่งในที่นี้คือบุคคลเพศเดียวกันที่จดทะเบียนเป็นคู่ชีวิต ลักษณะในของการจดทะเบียนความสัมพันธ์ก็มิได้มีความแตกต่างไปจากการจดทะเบียนสมรส ซึ่งหากมองจากภายนอกแล้ว อาจจะไม่ทราบได้ว่าคู่รักที่จดทะเบียนเป็นคู่ชีวิตนั้น เป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกันแบบคู่รักเช่นเดียวกับคู่สมรส

จากการศึกษามาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ที่จดทะเบียนเป็นคู่ชีวิตตามร่างพระราชบัญญัติ พ.ศ. ผู้ศึกษาพบว่าข้อเสนอแนะคือ

1. ประเด็นปัญหาสิทธิในการรับบุตรบุญธรรมร่วมกันของคู่ชีวิต เห็นควรให้มีการแก้ไขเพิ่มเติม ร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. มาตรา 19 วรรคสอง จากเดิมที่บัญญัติว่า “ผู้เยาว์ที่เป็นบุตรบุญธรรมของคู่ชีวิตฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะเป็นบุตรบุญธรรมของคู่ชีวิตอีกฝ่ายหนึ่งในขณะเดียวกันไม่ได้”

แก้ไขเป็น “บุคคลที่จดทะเบียนคู่ชีวิตตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ได้รับสิทธิในการรับบุตรบุญธรรม และรับผู้เยาว์เป็นบุตรบุญธรรม ให้ใช้ใบทะเบียนคู่ชีวิตตามพระราชบัญญัตินี้เป็นหลักฐานทดแทนตำแหน่งทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และให้ได้รับสิทธิจากการเป็นคู่ชีวิตตามพระราชบัญญัตินี้เทียบเท่าและเช่นเดียวกับคู่สมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์”

2.2 ในประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสิทธิในการมีบุตรโดยอาศัยเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ทางการแพทย์ เห็นควรให้มีการแก้ไขเพิ่มเติม ร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. จากเดิมที่มีได้กำหนดบทบัญญัติในเรื่องของการมีบุตรโดยอาศัยเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ทางการแพทย์ของคู่ชีวิตไว้ โดยให้เพิ่มเติมบทบัญญัติว่า “ให้นำบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็กที่เกิดโดยอาศัยเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ทางการแพทย์ พ.ศ. 2558 มาตรา 19 มาตรา 20 และมาตรา 21 มาบังคับใช้โดยอนุโลม”

2.3 ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสิทธิในการใช้ชื่อสกุลร่วมกันของคู่ชีวิต เห็นควรให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. จากเดิมที่มีได้กำหนดบทบัญญัติในเรื่องของการใช้ชื่อสกุลร่วมกันของคู่ชีวิตไว้ โดยให้เพิ่มเติมบทบัญญัติว่า

“คู่ชีวิตมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตามที่ตกลงกันหรือต่างฝ่ายต่างใช้ชื่อสกุลเดิมของตน การตกลงกันตามวรรคหนึ่งจะกระทำเมื่อมีการจดทะเบียนคู่ชีวิต หรือในระหว่างจดทะเบียนคู่ชีวิตก็ได้

ข้อตกลงตามวรรคหนึ่งคู่ชีวิตจะตกลงเปลี่ยนแปลงภายหลังก็ได้”

เอกสารอ้างอิง

นัตรชัย เอมราช. ความไม่เสมอภาคในการบันทึกทางทะเบียนเป็นคู่ชีวิตตามร่างพระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิต พ.ศ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2557.

ณัฐวุฒิ ชื่นโพธิ์กลาง. ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการรับรองสถานภาพการสมรสของบุคคลที่มีเพศเดียวกัน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรังสิต, 2557.

ไพโรจน์ กัมพูสิริ. ปกป้องกฎหมาย: การสมรสของบุคคลที่มีเพศเดียวกัน. ใน เอกสารประกอบการเสวนาวิชาการ “ความรักของกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศกับความเป็นธรรมที่รัฐต้องคุ้มครอง.” กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2558